

8. გადახდა საბუთების შესაბამისად – იმპორტიორის მიერ გადახდილი სახსრები გადაირიცხება ექსპორტიორის ბანკში, რომელიც, თავის მხრივ, სახსრებს ჩაურიცხავს ექსპორტიორს (სახსრების მიმღებს).

12.4. ანგარიშსწორება ჩეკებით

ჩეკი (*cheque/check*) წარმოადგენს ფასიან ქალაქს, რომელიც შეიცავს ჩეკის გამცემის განკარგულებას მომსახურე ბანკისადმი, რათა მან მოახდინოს ჩეკში მითითებული თანხის განაღდება წარმდგენზე. ამასთან, მნიშვნელოვანია, რომ ჩეკში არ მითითება გამცემის არანაირი დასაბუთება თანხის განაღდებაზე. რა თქმა უნდა, ჩეკის გამცემი უნდა იყოს პირი, რომელსაც ამ ბანკში გახსნილი აქვს ანგარიში და ასევე აქვს სახსრები, რომელთაც განკარგავს საჩეკო მომსახურებით. ამის შესახებ ბანკთან არსებობს შესაბამისი შეთანხმება (ხელშეკრულება).

ისტორიულად, ჩეკის წინამორბედად თამასუქი ითვლება. როგორც წყაროები მოწმობენ, მათი წარმოშობა უკავშირდება XIII საუკუნეში ტამპლიერთა ორდენს, რომელიც გარდა იმისა, რომ გასამხედროებული რელიგიური ორგანიზაცია იყო, ასევე ცნობილი გახლდათ თავისი წევრების განსწავლულობით, მათ შორის, ფინანსებში. ტამპლიერებმა საფუძველი ჩაუყარეს პრაქტიკას, როცა შესანახავად მიბარებული სიმდიდრის (მათ შორის – ფულის) დამადასტურებელ საბუთად გაიცემოდა სპეციალური გრაგნილი (ხელწერილი). რაც შეეხება საბანკო ჩეკს, მისი „დაბადება“ მოხდა 1763 წელს ლონდონში, როცა ჩეკების გაცემა დაიწყო ბანკში გარკვეული თანხის მიღების ნებართვის დოკუმენტის სახით და ამ ფასიან ქალაქს დღესაც არ დაუკარგავს აქტუალობა. ჩეკების გამოყენებისა და შევსების წესი თანდათან იხვეწებოდა. მაგალითად, XIX საუკუნეში, როცა ჩეკების პოპულარობა განსაკუთრებით გაიზარდა, დაიწყო მათი ბეჭდვა სპეციალურ ქალაქებში, ასევე დაიწყო ჩეკის შევსების სავალდებულო რეკვიზიტებში დამატებითი ელემენტების შემოტანა. შემდეგ პერიოდებში სავალდებულო ხდება გადახდის ხელმოწერა, ასევე შემოღებულ იქნა გადახდის მოცულობის (თანხის) ორმაგი ჩანერის ხერხი – ციფრებით და სიტყვიერად. ყველა ზემოაღნიშნული ცვლილებით სულ უფრო გართულდა ჩეკების გაყალბება და, ამავდროულად, გაადვილდა მათი დამუშავება საბანკო დაწესებულებების მიერ.

თანამედროვე ჩეკები თავისი შინაარსით გასცდა ისტორიულ წინამორბედს. მათი რამდენიმე ტიპი არსებობს. კერძოდ:

- საკასო ჩეკი;
- საპრივატიზაციო ჩეკი;
- სამგზავრო ჩეკი;
- საბანკო (საანგარიშსწორებო) ჩეკი.

დავახასიათოთ თითოეული მათგანი მოკლედ, თუმცა, უფრო დეტალურად შევეხებით ჩვენთვის საინტერესო სამგზავრო და საბანკო ჩეკებს:

საკასო ჩეკი – ესაა გადახდის დამადასტურებელი დოკუმენტი, ქვითარი, რომელიც იბეჭდება სპეციალური ქალაქის ლენტზე სალაროს აპარატის მიერ საქონლის ყიდვის ან მომსახურების მიღებისას.

საპრივატიზაციო ჩეკი, იგივე **ვაუჩერი**, წარმოადგენს სახელმწიფო ფასიან ქალაქს, რომელიც გამოიყენება სახელმწიფო აქტივების განსახელმწიფოვებრიობის, კერძო პირებზე გადასაცემად პრივატიზაციის დროს.

სამგზავრო ჩეკი – ესაა საგადამხდელო დოკუმენტი, რომელიც წარმოადგენს ემიტენტის ვალდებულებას, გაუნაღლოს ჩეკში მითითებული თანხა მის მფლობელს, კონკრეტულ ფიზიკურ პირს, რომელიც აღნიშნულია ჩეკზე ხელმონერის ნიმუშთან ერთად. სამგზავრო ჩეკების ემიტენტებს, კომერციული ბანკების გარდა, შეიძლება წარმოადგენდნენ სხვადასხვა ფინანსური ინსტიტუტი და ტურისტული კომპანია. სამგზავრო ჩეკი პრაქტიკაში გულისხმობს საერთაშორისო საფინანსო კორპორაციების მიერ ემიტირებულ და უზრუნველყოფილ უნივერსალურ საგადამხდელო ინსტრუმენტს, რომელიც მიმოიქცევა მსოფლიოს ქვეყნების უმრავლესობაში, მიუხედავად ამ ქვეყნების საბანკო სისტემებისა. სამგზავრო ჩეკის ყიდვა შეიძლება ერთ კონკრეტული ბანკში (მაგალითად, *American Express*) და შემდეგ მისი გაცვლა ნაღდ ფულში – სხვა ქვეყნის (ან იმავე ქვეყნის) ბანკში.

საინტერესოა, რომ ტერმინი „სამგზავრო ჩეკი“ (*Traveler's Cheque*) ამ საანგარიშსწორებო ინსტრუმენტს „შერჩა“ პრაქტიკისა და ტრადიციის გამო. მათი პრაქტიკულად დანერგვა მოხდა მოგზაურობაში ფულის დაცვის მიზნით ძალიან მარტივი, მაგრამ უსაფრთხო მექანიზმით: მოგზაური ბანკში ფულით ყიდულობდა სამგზავრო ჩეკს, ქალაქს, რომლის გადაცვლა შესაძლებელი იყო სხვა ბანკში (მათ შორის – სხვა ქვეყანაშიც). ამ მექანიზმში მთავარი ის იყო, რომ სამგზავრო ჩეკის დაკარგვის ან მოპარვის შემთხვევაშიც მისი მფლობელი არაფერს კარგავდა – იგი გამოწერილი იყო მის სახელზე და მასზე დატანილი მფლობელის ხელმონერის ნიმუში, პრაქტიკულად, შეუძლებელს ხდიდა ჩეკის სხვა პირის მიერ გამოყენებას. ამასთან, ჩეკის მეპატრონეს დანაკარგების გარეშე შეეძლო დაკარგული თუ დაზიანებული ჩეკის აღდგენა.

დღეისათვის სამგზავრო ჩეკების ყველაზე მსხვილ და ცნობილ ემიტენტებს წარმოადგენენ *American Express (American Express, CitiCorp)* და *Travellex (Visa Interpayment, Thomas Cook Mastercard)*. განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში ჩეკების განაღდება ხდება არა მარტო ბანკებში, არამედ გამოიყენება რესტორნებშიც, სავაჭრო ცენტრებშიც, სასტუმროებში და ა. შ. შეიძლება მათი გადაცვლა უცხოურ (უფრო სწორად – ადგილობრივ) ვალუტაში. საქართველოში ბანკების მიერ სამგზავრო ჩეკების გაყიდვისა და განაღდების საკომისიო მერყეობს 0.7%-დან 1.0%-მდე.

საბანკო (საანგარიშსწორებო) ჩეკს შევხებით გასულ მასალაში, საქართველოში მოქმედ უნაღლო ანგარიშსწორების წესების მიხედვით, საგადახდო საბუთებში მოხსენიებული იყო „საანგარიშსწორებო ჩეკი“. საქართველოში საანგარიშსწორებო ჩეკებით ანგარიშსწორება რეგულირდება მოქმედი კანონმდებლობით, ბანკების მიერ შემუშავებული შიდასაბანკო წესებით და ბანკსა და კლიენტს შორის გაფორმებული ხელშეკრულებით.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 86 მუხლის თანახმად, „სათანადო შეთანხმებისას საკრედიტო დაწესებულება მოვალეა აქტივის ფარგლებში ანაზღაუროს ანგარიშის მფლობელის მიერ ხელმონერილი ჩეკი ჩეკის შესახებ კანონის შესაბამისად. ამ დროს გამოიყენება უნაღლო ანგარიშსწორების ხელშეკრულების წესები“. ქართული კანონმდებლობით, **ჩეკი** – ესაა „დადგენილი ფორმის ფასიანი ქალაქი, რომელიც შეიცავს ჩეკის გამცემის წერილობით დავალებას საბანკო დაწესებულებებისადმი გაანაღლოს ჩეკში აღნიშნული

თანხა“ [20].

საქართველოში ჩეკების გაცემისა და მიმოქცევის წესს არეგულირებს 1995 წელს მიღებული კანონი „ჩეკის შესახებ“, რომლის მიხედვითაც, აუცილებელია, ჩეკი შეიცავდეს შემდეგ რეკვიზიტებს:

- სიტყვას „ჩეკი“ დოკუმენტის სათაურში;
- უპირობო დათქმა მითითებული თანხის გადახდის შესახებ;
- გადამხდელის დასახელება;
- განაღდების ადგილი;
- ჩეკის გამონერის ადგილი და თარიღი;
- ჩეკის გამონერის ხელმოწერა.

მნიშვნელოვანია, რომ ჩეკი შეიძლება გამოწერილ იქნეს მხოლოდ იმ საბანკო დანესებულებაზე, რომელშიც ინახება ჩეკის გამომწერის სახსრები. უფრო მეტიც, დოკუმენტი, გამოწერილი არასაბანკო დანესებულებაზე, თუნდაც მას ჰქონდეს ჩეკის სახელწოდება, ჩეკად არ ჩაითვლება.

ჩეკის გამომწერის უფლება აქვს როგორც იურიდიულ, ისე ფიზიკურ პირს და მისი სამი სახეობა არსებობს:

- **სახელობითი ჩეკი** – გამოიწერება კონკრეტული პირის სახელზე „არა განკარგულებით“, რაც იმას ნიშნავს, რომ ამ ჩეკის განაღდება შეიძლება მხოლოდ და მხოლოდ გამოწერილი კონკრეტული პირის სახელზე;
- **საორდერო ჩეკი** – გამოიწერება კონკრეტული პირის სახელზე „განკარგულებით“, ანუ იგი საშუალებას აძლევს ჩეკში მითითებულ პიროვნებას, ან თვითონ მიიღოს თანხა, ან გადასცეს ეს უფლება მესამე პირს შესაბამისი წარწერის („ინდოსამენტი“) მეშვეობით. ამ პირს, თავის მხრივ, შეუძლიათ ჩეკის შემდეგი ინდოსირება, ანუ სხვა პირზე გადაცემა;
- **ჩეკი წარმდგენზე** – გამოიწერება კონკრეტული პირის მითითების გარეშე.

ჩეკის გამცემს, აგრეთვე მის მფლობელს შეუძლიათ აკრძალონ ჩეკის ნაღდი ფულით განაღდება, „აქციონ“ ის საანგარიშსწორებო ჩეკად, რისთვისაც ჩეკის წინა პირზე კეთდება წარწერა დიაგონალურად „ანგარიშსწორებისათვის“. ასეთი ჩეკის თანხა ჩამოიწერება გადამხდელის ანგარიშიდან და შეიტანება ჩეკის წარმდგენის ანგარიშზე.

საჩეკო მიმოქცევის ინსტრუმენტი – საფულე ჩეკი შესულია საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს „მკაცრი აღრიცხვის ფორმების (დოკუმენტების)“ ნუსხაში.

12.5. უნაღდო ანგარიშსწორება ფიზიკური პირის მიერ

„საქართველოში უნაღდო ანგარიშსწორების წესების“ შესაბამისად, „ფიზიკურ პირში“ იგულისხმება პირი, რომლის მიერ წარმოებული უნაღდო ანგარიშსწორება არ არის დაკავშირებული სამეწარმეო საქმიანობასთან. ფიზიკური პირების მიერ უნაღდო ანგარიშსწორება წარმოებს ორი გზით:

20 საქართველოს კანონი „ჩეკის შესახებ“, ზოგადი განმარტებები.